

dr hab. Ditta Baczała prof. UMK
Wydział Nauk Pedagogicznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Toruń 22 sierpnia 2019 r.

Ocena

rozprawy doktorskiej mgr Klaudii Piotrowskiej-Madej „Kształtowanie kompetencji językowej dzieci i młodzieży z głębszą niepełnosprawnością intelektualną z zastosowaniem techniki mkomputerowej” przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. inż. Jolanty Zielińskiej, prof. UP (Kraków 2019)

Na pisemną prośbę Dziekana Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego z dnia 25 czerwca 2019 roku zapoznałam się z przedstawioną do oceny rozprawą doktorską. Za wysoką oceną dysertacji przemawia:

- przedstawienie w ujęciu interdyscyplinarnym złożonej problematyki kształtowania się kompetencji językowej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną (NI) w stopniu umiarkowanym i znacznym. Podjęta w pracy tematyka lokuje się na styku badań prowadzonych przez pedagogikę specjalną i oligologopedię;

- rozbudowana prezentacja klasyfikacji zaburzeń mowy osób z niepełnosprawnością intelektualną, szczególnie ubogacona w przypadku osób z umiarkowanym i znacznym stopniem tej niepełnosprawności;

- rzetelnie opracowana część dysertacji poświęcona problematyce technologii komputerowej w terapii logopedycznej;

- liczba i jakość narzędzi wykorzystanych do przeprowadzenia przez Doktorantkę badań naukowych, będących podstawą do opracowania dysertacji.

- analiza badań, z której wynika, że codzienna praktyka edukacyjna pedagoga specjalnego jest znana Doktorantce nie tylko z literatury naukowej.

Struktura pracy jest jasna, logicznie i merytorycznie uzasadniona. Praca ma charakter teoretyczno-badawczy i składa się z: streszczenia w języku polskim i angielskim, wprowadzenia, ośmiu rozdziałów, zakończenia, bibliografii (zbyt uboga literatura anglojęzyczna), netografii, spisu tabel, wykresów i rysunków (ss. 258) oraz aneksu – zestawu

narzędzi wykorzystanych w badaniach własnych (ss. 45). Podjęta tematyka została przedstawiona na trzystu sześciu stronach. Doktorantka w Wprowadzeniu przedstawia cel badań i uzasadnia wybór problematyki oligofazji. Stwierdza, że „nie znalazła opracowań naukowych oraz badań naukowych, dotyczących kształtowania kompetencji językowej uczniów z głębszą niepełnosprawnością intelektualną przez zastosowanie programu komputerowego z wykorzystaniem ekranu dotykowego oraz ćwiczeń rozwijających motorykę małą” (s. 11), co uznaje za prezentację przedmiotu projektu badawczego.

Część teoretyczną recenzowanej pracy stanowią rozdziały: pierwszy (prezentujący charakterystykę mowy dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną), drugi (poświęcony technologii komputerowej w terapii logopedycznej) oraz trzeci (przegląd teoretycznych podstaw badań własnych), w których przeważa syntetyczne podejście do problemu.

W rozdziale pierwszym Doktorantka charakteryzuje mowę dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, ukazując mowę jako narzędzie porozumiewania się w społeczeństwie. Przedstawia klasyfikację zaburzeń mowy u osób z NI według Stanisława Grabiasa, na jej podstawie prezentując rozwój i zaburzenia mowy dzieci i młodzieży z NI. Dalej zapoznaje czytelnika z ich kompetencją językową i zależnością motoryki małej i mowy. Ta część pracy jest opracowana na podstawie bogatej literatury przedmiotu (głównie polskiej), z prezentacją badań naukowych dotyczących zaburzeń mowy u dzieci z NI w stopniu umiarkowanym i znacznym. Są w tej części również rezultaty badań zaburzeń mowy u dzieci w normie intelektualnej. Rozdział pierwszy dysertacji jest rzeczywistym wprowadzeniem w problematykę dysertacji. Tym bardziej brakuje w nim pierwszego podrozdziału poświęconego niepełnosprawności intelektualnej. Mam tu na myśli – na przykład – najnowszą definicję niepełnosprawności intelektualnej AAIDD¹ (szczególnie jej społeczny aspekt), charakterystykę stanu jaką jest niepełnosprawność intelektualną (aspekt biologiczny, psychologiczny, społeczny i kulturowy) oraz modele interpretacji funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną (właściwymi wydają się model społeczny, model emancypacyjny czy model partycypacyjny)². Tak opracowane zagadnienie byłoby prezentacją zjawiska niepełnosprawności intelektualnej w kilku aspektach i jednocześnie uzasadnieniem konieczności kształtowania kompetencji językowej dzieci i

¹ Schalock R. L. i in. *Intellectual Disability. Definition, Classification, and Systems of Supports*. 11th Edition. Washington: AAIDD, 2010.

² Kazanowski Z. Społeczny wymiar współczesnej koncepcji niepełnosprawności intelektualnej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio J, VOL. XXVIII, 1, s. 33-43, 2015.*

młodzieży z głębszą niepełnosprawnością intelektualną również z zastosowaniem techniki komputerowej.

W rozdziale pierwszym na s. 15 Doktorantka w sposób powierzchowny (praktycznie jednozdaniowy) przedstawia charakterystykę osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym według ICD-10³. Autorka koncentruje się na IQ i na wieku umysłowym. Takie podejście wymaga komentarza, bo od dekady następuje odejście od jednoznacznego łączenia niepełnosprawności intelektualnej z ilorazem inteligencji w kierunku interpretacji tego stanu od strony funkcjonowania społecznego osoby z NI⁴. Zatem wiek umysłowy również wymaga wyjaśnienia. Rodzi się pytanie: czy osoba dorosła z zdiagnozowaną niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym i indywidualnym doświadczeniem życiowym ma rzeczywiście wiek umysłowy dziecka w wieku od 3 do mniej niż 6 lat?

Rozdział pierwszy kończą rozważania dotyczące zależności między rozwojem motoryki małej a rozwojem mowy (1.5.). Ten obszar jest niezbędny w opracowaniu teoretycznych podstaw do badań Doktorantki. Wydaje się jednak częścią niedokończoną, w której brak stosownego odniesienia do dzieci i młodzieży z NI.

Drugi rozdział, który oceniam bardzo wysoko, został poświęcony technologii komputerowej w terapii logopedycznej. Jest to rzetelnie opracowana część dysertacji, w której Doktorantka przedstawia zalety korzystania z technologii komputerowej w pracy edukacyjnej oraz terapeutycznej z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym. Ten materiał przedstawia zainteresowania Doktorantki korzystaniem z nowych technologii w pracy rewalidacyjnej z uczniami z NI. W rozdziale drugim znajduje się obszerny opis: programu komputerowego „Słowa i wypowiedzi” oraz teoretycznych podstaw autorskiego programu terapii logopedycznej „Działam rękami, znam słowa, mówię zdaniem”, które Doktorantka wykorzystwała w swoich badaniach. W tej części pracy zostały zaprezentowane najnowsze badania naukowe o wykorzystaniu technologii komputerowej w pracy rewalidacyjnej z osobami z niepełnosprawnością, w tym niepełnosprawnością intelektualną.

Rozdział trzeci stanowi wybór teorii i koncepcji, będących jak pisze Doktorantka „podstawą do opracowania części teoretycznej pracy i metodologii badań” (s. 76). Rozumiem,

³ ICD-10. Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych, World Health Organization, 2008.

⁴ Antoszevska B., Ćwirynka K. (2010). Aktualne podejścia w pedagogice osób z niepełnosprawnością intelektualną. W: S. Przybyliński (red.), *Pedagogika specjalna – tak wiele pozostaje dla nas tajemnicą*, s. 93-104. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2010.

że ta część dysertacji ma za zadanie prezentację teorii wiodącej – przestrzeni do nadania znaczeń wynikom analiz. Doktorantka przedstawiała teorie: psycholingwistyczno-komunikacyjne (4), neurolingwistyczne (3) i poznawczo-rozwojowe (3). Uważam, że należałoby zredukować liczbę prezentowanych teorii. Redukcja umożliwiłaby zastosowanie metody metaanalizy i wybranie teorii właściwych w odniesieniu do celu badań oraz badanej populacji. W rozdziale trzecim brakuje konkretnego wskazania, którą teorię/koncepcję Doktorantka wybrała podczas pierwszej fazy procesu badawczego – konceptualizacji, dlaczego właśnie tę i jak ją wykorzystwała w tej fazie. Próbę takiego podejścia widać na przykładzie koncepcji Paul'a Watzlawick'a, co jest dowodem na to, że Doktorantka poradziłaby sobie z metaanalizą.

Część teoretyczną recenzowanej dysertacji oceniam – pomimo wcześniejszych uwag – pozytywnie. Za najbardziej dojrzałe opracowany rozdział uznaję rozdział drugi, który jednoznacznie wskazuje na dojrzałość Doktorantki jako badacza.

Część metodologiczną stanowi rozdział czwarty, a analizie badań własnych Doktorantka poświęciła rozdziały od piątego do ósmego. Mgr Klaudia Piotrowska-Madej przeprowadziła dwa rodzaje badań: diagnostyczno-eksploracyjne oraz esperymentalno-eksplanacyjne. Doktorantka postanowiła dwa cele badawcze dla dwóch w/w rodzajów badań: określenie poziomu językowego dzieci i młodzieży w wieku 10-18 lat z głębszą NI w zakresie motoryki artykulacyjnej, artykulacji, zasobu słownika i umiejętności formułowania zdań oraz „określenie poziomu skuteczności i uwarunkowań programu terapii logopedycznej służącej kształtowaniu kompetencji językowej, z wykorzystaniem ćwiczeń motoryki małej oraz opracowanie i przygotowanie wspierającego tę terapię programu z wykorzystaniem ekranu dotykowego” (s. 92). Sformułowanie drugiego celu budzi wątpliwości. Opracowanie i przygotowanie programu nie może należeć do celu badawczego. Według przyjętej w dysertacji metodologii Mieczysława Łobockiego cel badań jest to „rodzaj efektu, który zamierzamy uzyskać w wyniku badań, a także jest to rodzaj czynności, z którymi te efekty będą się wiązać” (s. 58)⁵.

Doktorantka prawidłowo sformułowała trzy główne problemy badawcze, rozbudowane o problemy szczegółowe oraz hipotezy odnoszące się do głównych i szczegółowych problemów badawczych. Doktorantka właściwie wytypowała zmienne i wskaźniki. Z uwagi na dwa typy badań ten fragment dysertacji został ujęty w tabelę, co znacznie ułatwiło interpretację założeń metodologicznych badań autorskich. Wartościowym

⁵ Łobocki M. Metody badań pedagogicznych. Warszawa: PWN, 1984.

rozwiązaniem jest umieszczenie w tabelach uzasadnienia hipotez. Uzasadnienie to stanowią – wybrane przez Doktorantkę – przykłady badań naukowych autorów polskich i zagranicznych, mające ścisły związek z problematyką dysertacji.

W badaniach diagnostyczno-eksploracyjnych Doktorantka zastosowała metodę obserwacji z wykorzystaniem karty badania logopedycznego E. Stecko oraz karty mowy – narzędzia własnego autorstwa. W tych badaniach Doktorantka skorzystała również z techniki badawczej, jaką jest badanie dokumentów. W badaniach esperymentalno-eksplanacyjnych Doktorantka wykorzystowała eksperyment pedagogiczny z techniką grup równoległych. W badaniach populację stanowiły uczennice i uczniowie z NI w stopniu umiarkowanym i znacznym w wieku 10-18 lat, z placówek kształcenia specjalnego w Krakowie, których nazw w dysertacji nie ma. W pierwszym rodzaju badań wzięły udział 102 osoby, a w drugim 60 osób (dwie grupy po 30 osób). Doktorantka nie podaje sposobu dobrania próby w badaniach diagnostyczno-eksploracyjnych.

Brakuje w rozdziale dotyczącym metodologii badań własnych dwóch ważnych informacji. Po pierwsze należy zamieścić odpowiedź na pytanie: kto wyraził zgodę na badanie uczniów niepełnoletnich i jak te zgody były pozyskane przez Doktorantkę? Po drugie: czy zajęcia z wykorzystaniem programu terapii logopedycznej były przeprowadzane podczas zajęć przewidzianych w planie dla danej grupy/klasy, czy po zajęciach szkolnych?

W rozdziale czwartym brakuje określenia paradygmatu, który jednocześnie wytycza granice interpretacji wyników analiz.

Analiza rezultatów badań jest prawidłowa. Jest to analiza pogłębiona z odniesieniem do literatury przedmiotu. Doktorantka w ten sposób weryfikuje problemy badawcze i hipotezy główne. Na szczególną uwagę i wysoką ocenę zasługuje liczba i jakość narzędzi, które zostały wykorzystane w czasie badań autorskich. Narzędzia zostały umieszczone w bogatym aneksie i opisane w części metodologicznej dysertacji.

Podsumowując chciałbym zauważyć, że w pracy mamy wartościowe, poznawcze analizy mobilizujące do licznych refleksji. Wiele jest informacji zawierających elementy wartościujące i normatywne, a praktycznie nie ma emocjonalnych i nostalgicznych, co podnosi rangę naukową dysertacji. Mgr Klaudia Piotrowska-Madej odwołuje się bardzo często do innych analiz, interpretuje je i wnioskuje.

Oceniana dysertacja o kształtowaniu kompetencji językowej dzieci i młodzieży z głębszą niepełnosprawnością intelektualną z wykorzystaniem techniki komputerowej mgr Klaudii Piotrowskiej-Madej jest przyczynkiem do dalszych poszukiwań badawczych i rozwoju naukowego Doktorantki. Praca jest napisana zgodnie z wymogami, warstwę

językową cechuje poprawność terminologiczna oraz, co dzisiaj jest rzadkim zjawiskiem, język właściwy do naukowej debaty.

Stwierdzam, że praca doktorska mgr Klaudii Piotrowskiej-Madej spełnia warunki zawarte w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14 marca 2003 roku wraz z uzupełnieniami zawartymi w Prawie o Szkolnictwie Wyższym z dnia 27 lipca 2005 roku i **wnoszę o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Kierownik Katedry
Psychopedagogicznych Podstaw Rewalidacji

dr hab. Ditta Barzala, prof. UMK